

LETJE OF DE WEG NAAR GELUK

DOOR TOP NAEFF

Heb je Letje al gelezen
Letje van Top Naeff?
Och, wat was die Letje keurig!
Och, wat was die Letje braaf!

DAT RIJMPJE DREUNDE DOORM'N HOOFD, toen ik Top Naeff's frissche, vlug en vlot geschreven bladzijden, aan Letje's „voorbeeldige” opvoeding gewijd, met telkens niet te weerhouden glimlach doorlas.

Top Naeff is een onzer beste schrijfsters. En wat heeft ze 'n geestigen kijk op menschen, en verhoudingen, en toestanden!

Een oolijkert is het! Een quit! Me dunkt, ze heeft Letje geschreven óók „met telkens niet te weerhouden glimlach.” Ze vindt Letje en haar devote opvoeders, en heel die keurige opvoeding zélf, lichtelijk belachelijk. Vóór ze het boek schreef, heeft ze zich over die menschen en dat kind en al hun gedoe vroolijk gemaakt. En de lach van die vroolijkheid klinkt heel het boek door, kleurt zinnen en woorden met grappigen gloed, en doet de kranige schrijfster beelden vinden van verrassende hartigheid.

En die lach is aanstekelijk! Letje is lachend geschreven, en wordt, 't kan niet anders, lachend gelezen.

Letje is 'n parodie, 'n aan-de-kaak-stelling van 'n zeker soort „opvoeding,” zooals die door 'n zeker soort menschen aan kinderen, vooral gegeven werd, maar stellig nog wel hier en daar gegeven wordt.

In haar „voorwoord” zegt ze o.a., dat „Letje is ontstaan . . . uit herinnering, uit een brokje Hollandsche samenleving, dat wij thans op een afstand, als door een omgekeerden tooneelkijker zien: verkleind, afgebakend, en in een onwerkelijk licht.”

Daar heb je nu al dadelijk op blz. 1 van haar boek een van die beelden, in het vinden waarvan Top Naeff meesteres is.

Zóó lang is het toch heusch niet geleden, dat alles in huis en maatschappij — vooral wat 't vrouwen- en meisjesleven betreft — nog anders was. Wij, ouderen, herinneren ons al dat „andere” nog zóó goed uit onze jonge jaren. Feitelijk is 't nog zoo dichtbij, dat „einde der XIXe en het begin der XXe eeuw.” — 't tijdperk, waarin ook „Letje” speelt; — we hóóren nog 't geluid onzer stemmen, waarmee we als onomstootelijk zeker decreteerden wat nu „allang verouderd”, erger: „weg” is, niet meer bestaat; en daardoor, in flagrante tegenstelling met onze nog „versche” herinnering, tot 'n lang-vervlogen tijdperk der historie schijnt te behooren. En die gekke tegenstelling van dat „ver weg” en „vlak bij” zit ons dwars, we vinden er geen oplossing voor . . .

Top Naeff wel! Ze duwt ons even 'n verrekijker in de hand en houdt hem, omgekeerd, ons voor de oogen. Wat je ziet, is dan immers „vlak bij” en toch „op een afstand.” Je knikt, want 't is waar. Dát is het.

Maar Top Naeff constateert niet alleen, maar definieert ook: wat je in den omgekeerden verrekijker ziet, is „verkleind, afgebakend, en in een onwerkelijk licht.” En weer knik je, want zóó, precies zoo, zie je al die „versche” herinneringen uit „dat lang-vervlogen” tijdperk.

't Plaatje op 't titelblad: in grappig-plechtige processie: Letje als kind, Letje als bruid, Letje's kind op bakers armen; kleine, fijne, scherp-geteekende figuurtjes, met

carricaturale lijntjes, — dat plaatje is zelf zoo'n miniatuurbeeld, als je door 'n omgekeerden verrekijker te aanschouwen krijgt.

Ik las eens — ik meen van 'n Franschman — dat 'n schrijver met z'n eersten zin dadelijk 't thema van zijn boek aangeeft. Zoo'n eerste zin is goud waard. Hij kon zelf nooit 'n boek schrijven, als hij zoo'n eerste zin niet had. En hád hij 'n goeden eersten zin, 'n vaste, duidelijken, toon- en kleur-aangevenden, — dan was die zin 'n program, waarnaar hij z'n heele boek kon afwerken.

Aan die opmerking dacht ik, toen ik Letje begon te lezen; dacht ik al door, terwijl ik Letje las; en blijf ik denken, telkens als ik Letje gedachten wijd.

Want de eerste zin, waarmee Top Naeff als 't ware Letje, en heel haar boek, aan u voorstelt, is:

Letje was het kind van mama, papa, en oma.

Ziezoo, nu weet je eigenlijk alles.

Letje — 't eenig kind. Letje, levend in 'n tijd, dat 't in Nederland nog voor „deftig” gold om zijn moeder „mama” en zijn vader „papa” te noemen. Vader en moeder te zeggen gold toen nog voor erg burgerlijk. „Mama” gaat voorop, „papa” komt eerst in de tweede plaats. Let ook hierop!

Onmiddellijk na „papa” staat „oma.” We begrijpen haar positie, haar verhouding tot „mama” en „papa,” haar verhouding tot Letje.

En nog iets begrijpen we. De quasi-deftigheid van Letje's omgeving. Want de betiteling „oma” hoort niet bij den stand, dien het zeggen van „papa” en „mama” — toentertijd! — zou kunnen doen vermoeden. In aanzienlijke kringen heette de grootmoeder toentertijd niet anders dan „grootmama.” Dat „oma” trekt Letje's stand onmiddellijk 'n paar graden naar beneden.

Kijk nu ook nog eens naar die komma, die Top Naeff, wel bewust, plaatste tusschen papa en oma. Zóó staat het er: Mama, papa, en oma.

Hóór je 't Top Naeff zeggen? Met schalksche oogen en 'n stem vol spot? Mamá, papá, en óma.

Gekke menschen gaat ze ons nu ten tooneele voeren. Menschen, die dwaze dingen doen en malle dingen zeggen, maar dat zélf allemaal heel belangrijk en gewichtig vinden. — Mamá, papá, en óma.

Aan dit drietal is Letje's „opvoeding” toevertrouwd.

Opvoeding? Neen, Letje werd niet „opgevoed” in den hooger zin des woords. Want geen van het illustere, Letje-minnende drietal vroeg ooit wat voor soort meisje Letje was, wat er in Letje inzat, wat er in Letje ontwikkelde, tevoorschijn gebracht moest worden; welke gelegenheden, welke lessen, welke hulp Letje geboden moest worden, om haar eigen persoonlijkheid, haar eigen talenten, tot ontplooiing te brengen.

Maar waren de ouders en opvoeders, die zóó kinderen, en vooral meisjes bij 't opgroeien hielpen, 'n kwart-eeuw geleden, niet met 'n lantaarntje te zoeken? En toch maakten mama, papa, en oma heel veel werk van Letje's „opvoeding.” Dat lieve, schattige, engelachtige Letje, waar ze om strijd doodelijk van waren! Ze vierden feitelijk hun trots op Letje, en dus hun eigenliefde, bot in die z. g. „opvoeding.” Letje gekleed, gekapt, gelaarsd, gedrield, gedresseerd en bedorven als 'n echt rijkelui's kind, dat tot zalige zelfvoldoening van mama, papa, en oma andere rijkelui's kinderen overtroefde. Ziedaar het feitelijk „program van actie of liever van educatie,” waarvan de Letje-lievende driebond eenparig alle artikelen onderteekend had.

Of dit paedagogisch program van actie voor Letje dienstig was, daarnaar werd niet gevraagd. 't Streedde mama, papa, en oma — en daarmee uit. ☒

Laat ik éven de geestige Top Naeff 'n tip van den sluier, waarachter Letje nog steeds staat te wachten, laten oplichten, en u, op blz. 2 reeds, Letje doen zien.

„Pimpelpaarse, bloote beenen tot laat in den herfst . . . De Engelsche mode, door mama, geabonneerd op de „Butteries,” hartstochtelijk nagevolgd, stelde dezen harden eisch. En glacé handschoentjes, huldeblijk van een lichtzinnigen oom uit Parijs . . . Om deze handschoentjes, waarin haar handen als koude krabbetjes uitstonden, werd ze in het park door de straatjeugd nagejouwd. Maar dit — le dernier cri de Paris! — dit was dan toch eens iets, wat Françoise nog niet droeg.”

Françoise Wilkens was de andere „nette jongevrouw,” die mama, papa, en oma Letje o! zoo graag deden overtroeven.

Uit letterkundig oogpunt zijn er meesterstukjes van beschrijvingskunst in Top Naeff's boek. Meesterstukjes van beschrijving óók uit „historisch” oogpunt, al is die „historie” pas 'n kwart-eeuw oud.

Met name noem ik de schets, die op blz. 5 begint met „De Donderdag was oma's dag.” De dag, dat thuis de huiskamer gedaan werd, en Letje bij oma op visite mocht. Vooral 't gebeuren in oma's tuin en koepel, waarin oma en nicht Jaantje bij 't genot van Malaga en koekjes eerst haken en dan indutten, en tusschen-

door Letje verbieden en bezighouden, doet denken aan de beste bladzijden uit de „Camera.”

Zoo mogelijk nóg geestiger en raker is het hoofdstuk, getiteld *Muziek*, waarin Letje's eerste schreden op het voor haar pijnlijk pad der muzieklessen beschreven worden. Pijnlijk, want Letje was niet muzikaal. Maar wat deed dat er toen toe? Muziek-lessen, dat hoorde nu eenmaal bij 'n „nette” opvoeding. Letje moest toch b.v. op oma's verjaardag 'n stukje kunnen spelen? En bovendien, andere papa's en mama's lieten hun dochtertjes óók piano-spelen leeren. En zou Letje dan achterblijven? Nooit of te nimmer! Letje was al negen jaar, en 't was hoog tijd om te beginnen.

Hoog tijd — wel te verstaan voor mama en papa, en oma, — om ook op muzikaal terrein met 't wel-opgevoede Letje te geuren. Maar niet „hoog tijd” voor het niet-muzikale Letje zelf, die gedwee, bij al haar andere dressuur, ook nog de muzikale onderging. Met dit resultaat:

„Toen Aletta achttien jaar was en net als de dochters van de vrienden van mama en papa op partijtjes werd genood, kon ze met vlugge vingers, stipt in de maat, pianissimo of fortissimo naar believen, en met een à twee pedalen, drie sonates, een ouverture, een intermezzo en vier „Lieder ohne Worte” onberispelijk ten gehore brengen.

„Alleen . . . muziek is 't nooit geworden.” (blz. 65.)
(Slot volgt.)

H. S. S. K.

Naar een kunstfoto van J. F. Engel - Den Haag

Warme Zomerdag

LETJE OF : DE WEG NAAR GELUK

(VERVOLG)

DOOR TOP NAEFF

OF IK DAN GEEN BEZWAREN HEB TEGEN Letje van Top Naeff? Veel, en velerlei.

Het eerste, wat 'n Christenlezer al aanstonds in Top Naeff's boek hindert is het in spotachtigen zin bezigen van Bijbelsche uitdrukkingen.

Ik zeg niet, dat Top Naeff dit zoo bedoeld heeft.

De Bijbel is voor haar, helaas, 'n boek, meer niet. En blijkbaar kent ze den Bijbel. En telkens lascht ze bij wijze van grapje 'n Bijbelsche uitdrukking in haar geestige beschrijvingen in.

Maar voor Christen-ooren klinkt dat als ongeoorloofde spot. Zulk citeeren van den Bijbel is in strijd met den eerbied, dien we den Bijbel, ook in zijn eigenaardig-plechtige uitdrukkingwijze, als Gods Woord verschuldigd zijn.

Het is zeer jammer, dat Top Naeff ook de Bijbeltaal betreft in haar spel van scherts en spot.

Het tweede wat hindert — maar dat komt eerst later in 't boek, als Letje trouwt — zijn allerlei onkiesche zinspelingen op den „huwelijken staat.”

Letje verlooft zich, zonder echte liefde, omdat 't hoort, omdat 't de kroon is op de opvoeding van mama, papa, en oma, — met een besten, braven Adriaan, een „nette” jongen, van denzelfden stijl als Letje, en die voor Letje zoowat dezelfde gevoelens koestert als Letje voor hem. 'n Genegenheid; 'n veilig gevoel, dat dit nu 'n huwelijk was naar den zin der wederzijdsche familiën; een huwelijk zooals 't hoorde; een huwelijk, waartoe ze opgevoed waren. Letje was nu „bezorgd,” en Adriaan kreeg 'n lief, net vrouwtje.

Adriaan en Letje sluiten, wat men noemt *un mariage de raison*.

Maar hun harten, hun persoonlijkheden, hun eigen innerlijk leven, — bedolven onder blanketsel van dresuur en conventie, en daarom nooit tot ontwikkeling gekomen — stond er buiten.

Doch de wederzijdsche familiën en al de wederzijdsche kennissen juichten. En 't keurige Letje en haar brave Adriaan juichten mee. 't Was alles ook zoo echt goed „in orde.”

We begrijpen, dat Top Naeff haar Letje zoo'n huwelijk doet sluiten.

Een ander huwelijk zou „uit den stijl” geweest zijn.

Dan zou 't lieve Letje niet zijn gebleven het kind van mama, papa, en oma; niet hebben beantwoord aan de opvoedings-idealen van dit drietal.

De eerste zin van Top Naeff's boek moest toonaangevend blijven tot den einde toe. — Goed.

Maar Top Naeff had ons in dit tweede deel van haar boek grappen en grollen kunnen sparen, die, althans voor ons Christelijk besef, ruwe scheuren trekken in den sluier van kieschheid, waarmee Gods ordinantie het huwelijksleven van man en vrouw omhuld heeft.

En als vrouw hindert het mij bovendien, dat een vrouw zich tot zulk soort scherts verlaagde.

Ik denk nu aan een ander boek. Aan Gouden Teugels van mevrouw Van Hoogstraten-Schoch.

Ook deze schrijfster vertelt in haar boek van een huwelijksleven, waar iets aan mankeert. Het is zelfs een hoofdbestanddeel van haar boek, dit deerniswekkend huwelijksleven van haar heldin, die vrome vrouw, die

haar man, „dien ze toch van God gekregen had,” kwijt is, omdat er een andere vrouw tusschen haar en haar man is komen staan.

En wat ik nu zoo bewonder in mevrouw Van Hoogstraten-Schoch, is de uiterst kiesche, teedere, fijnbeschaafde wijze, waarop zij, als huiverig om ze aan te roeren, die beide verhoudingen — de ongelukkige en de ongeoorloofde — beschrijft.

De schrijfster heeft er zelf zoo'n verdriet van, dat merk je aan alles.

't Moet eens gezegd en beschreven worden, want 't leven is zoo tegenwoordig. En er zijn mannen en vrouwen te over, die in de nieuw verworven vrijheid van omgang onzer dagen de „gouden teugels” kwijt zijn.

En hoe hoog, en hoe heerlijk die „gouden teugels” zijn, dat begrijp je eerst, als je de ellende ziet, waartoe teugelloos bestaan doet afdalen.

De „gouden teugels” moesten schitteren tegen een donkeren achtergrond.

Mevrouw Van Hoogstraten heeft in Gouden teugels de alarmklok geluid. Zonde, zonde genoemd, en kwaad, kwaad. Niets vergoelijkt, niets vermooid.

En toch, met hoe schuchteren eerbied heeft ze de „heiligheden des huwelijks” en de zonde tegen 't zevende gebod aangeraakt.

Niets is verzwegen — niets is genoemd. Geen brandende woorden slingert ze u in 't gelaat — geen on gepaste grappen wekken uw wrevel.

Mevrouw Van Hoogstraten moge uit *litterair* oogpunt door een ras-schrijfster als Top Naeff overtroffen worden — in fijnheid van duiding van huwelijks-leven staat zij verre boven Top Naeff.

En het is zeker interessant Top Naeff's Letje en mevrouw Van Hoogstraten's Gouden Teugels in in dit opzicht te vergelijken.

Hoe strijkt dan onze Christen-schrijfster met den eerepalm!

En hoe dankbaar zijn wij daarvoor. Want als we iets noodig hebben in onze dagen van ruw en grof „alles-maar-zeggen,” is het de zacht-vrouwelijke terugroep naar kieschheid en schuchterheid, die onze tijd met z'n grove voeten — „plompe pooten” had ik bijna geschreven — te pletter dreigt te loopen.

En heeft niet hier juist de vrouw een roeping? Zijn ingetogenheid, kieschheid en eerbaarheid niet bijzondere gaven, waarmee haar Schepper haar gesierd heeft?

En brengt een gave geen roeping mee?

Eerbaarheid in kleeding, in woord, in gebaar, in gedachten — onze tijd lacht er om. Onze tijd legt het er op toe de vrouw, het meisje, het kind-meisje reeds in al die opzichten oneerbaar te maken.

Eere daarom aan mevrouw Van Hoogstraten, dat ze in Gouden Teugels tegen de hedendaagsche oneerbaarheid op zoo eerbare wijze te velde trok!

Ik vind, dat Top Naeff's boek daalt van 't oogenblik af, dat Letje trouwt. 't Is of Top Naeff de vrees bekreep, dat Letje alleen als parodie op 'n dwaas opvoedings-systeem, niet genoeg in den smaak van 'thedendaagsche lezardom — gewend aan hartiger lectuur — vallen zou. En dat Letje dan geen lezers genoeg zou krijgen, misschien wel in 't vergeetboek zou raken. En dat daarom 't tweede deel, Letje's huwelijk beschrijvend, een beetje „pikant” moest gemaakt worden.

Hoe 't zij, het tweede deel van Letje is bijna in ieder opzicht van minder allooi dan 't eerste.

't Is of 't boek na Letje's trouwen daalt ook in toon en taal.

☒ Toch vind ik ook in dit tweede deel weer zoo'n alleraardigst staaltje van Top Naeff's meesterlijken spotachtigen verteltrant. Ik móét 't u even laten genieten:

Letje's eersteling, Aatje — naar papa Adriaan genoemd — zou gefotografeerd worden met zijn moeder, grootmoeder en overgrootmoeder. De vier geslachten op één portret!

Maar Aatje, eerst zoet, gaat plotseling boos spartelen en huilen.

De fotograaf dook nog juist bijtijds onder de huid uit om te zien welk een droevig mispeltje er van het lieve kindergezigtje was overgebleven.

De zilveren rammelaar réusseerde niet, het elastieke eendje schoot te kort; het koor der „dada" en „kieder-dekiel" knikkende dames mocht niet baten. Noch het machteloos-vlelend: „Aatje is zoet, hoor!" der jonge moeder, noch het paedagogische: „moet Adriaan voor zijn je-weet-wel hebben," van den kant der grootmoeder.

De aardbeving, door de knieën der overgrootmoeder teweeg gebracht, had op den onverschrokken knaap, bestemd eenmaal het vaderland te dienen als luitenant van de schutterij, niet den geringsten vat!

„Jongheer, nu moet je goed kijken. Ik tel een, twee, drie... en weg vliegt het vogeltje!"

Het bloed steeg Letje... naar de alreeds brandende wangen. Alsof Adriaantje, een kind van zes weken, gevoelig zou zijn voor die versleten truc!" (blz. 199.)

Enzovoort.

Top Naeff kan je in 'n stiklach houden, blad-zijden aaneen. De kostelijke gave van den humor — in ons zwaartillend vaderland zoo zeldzaam — is in rijke mate haar deel. ☒

Dat er in heel Top Naeff's boek niets Christelijks te vinden is, behoeft wel geen betoog.

Haar menschen bewegen zich alle buiten de sfeer van het Christendom.

Wel komt er in Letje's kinderleven 'n Kerstboom, waarbij een z.g. „Kerstfeest" gevierd wordt. Een prachtige, rijk-beladen, schitterende Kerstboom, zooals 't „hoorde" voor 't eenige, verwerende rijkelui's kind. Maar 'n Kerstfeest zonder Heiland, zonder Zaligmaker van onze zonden.

„Armoede," bittere armoede is 't in dit opzicht in Letje's leven. Al viert ze ook Kerstfeest onder een lichtenden Kerstboom, en al wordt haar huwelijk met Adriaan ook ingezegend, „zooals 't hoorde," in de Waalsche Kerk.

En die armoede is ook in de levens van al de rijke, wereldsche menschen, die Letje omringen. En komt dat niet, omdat die zelfde armoede ook is in 't leven van de schitterend-begaafde, gevierde schrijfster van „Letje?"

In hoe overvloedigen rijkdom bloeit daartegenover Gouden teugels van mevrouw Van Hoogstraten!

Maar háár hart kent de weelde van een leven, gewijd aan den dienst van haar Heiland.

En dat „eene noodige" ontbreekt ten eenemale in heel Letje's rijke leven. ☒

Toen ik Letje lezende was, herinnerde ik mij, dat ik Letje, het kind Letje, eens gezien had.

Tien jaren geleden. In Hongarije, in Boedapest. Toen ik er in het eerste halfjaar van 1916 met mijn zuster, J. H. Kuyper, werkte in onze Nederlandsche Ambulance. ☒

☒ De Hongaren zijn dankbare menschen en geboren feestvierders.

Toen de 15^e Maart van dat droeve oorlogsjaar aanbrak, vierde heel Hongarije den nationalen gedenkdag van het verkrijgen van zijn parlementairen regeeringsvorm in 1848.

En uit dankbaarheid voor onze hulp aan hun gewonde soldaten, kwamen Hongaarsche kunstenaars op dien nationalen feestdag voor onze Ambulance een concert geven.

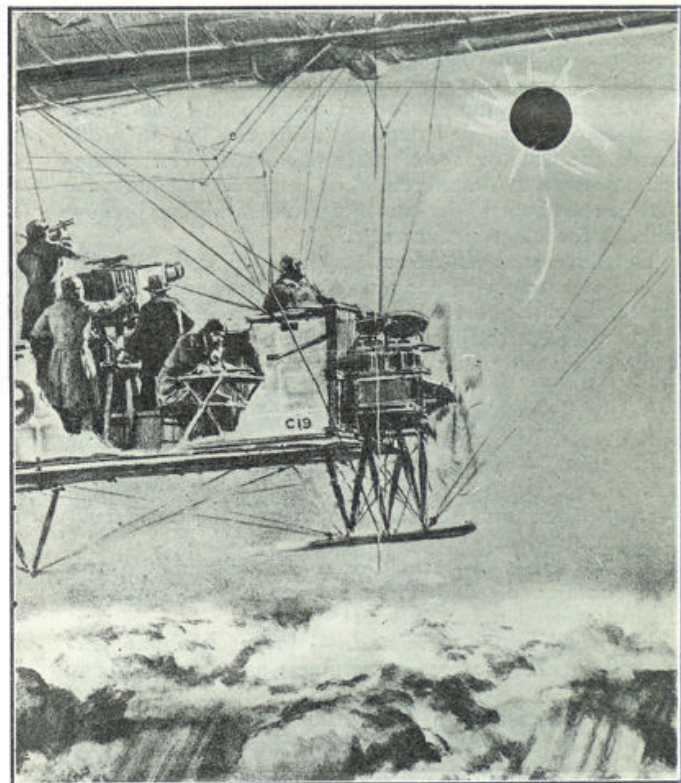
Ook een kind kwam mee. 'n Zangeresje. Een meisje van 'n jaar of acht. 't Kind was gekapt en gekleed als 'n plaatje uit 'n modeblad. En ze bleek volleerd in al de kunsten en kunstjes van een geroutineerde zangeres.

Ze zong voor ons, niet als 'n kind, maar als 'n mensch, als 'n aanstellerig, behaagziek mensch. Als „dressuur" was 't iets volmaakts, iets akelig-volmaakts. En toen ze, beelderig glimlachend, rechts en links sierlijk boog om te bedanken voor 't applaus, waaraan ik niet mee kon doen, en dat mij pijn deed, — voelde ik 'n nameloos medelijden met het kleine slachtoffer.

Zóó als dat volmaakt-gedresseerde kind, op dat concert in Boedapest, zóó zie ik „Letje."

Een kind, waar je eerst om lacht, — je dan aan ergert, — en waar je ten slotte diep medelijden mee hebt.

H. S. S. K.

In de laatste tweehonderd jaren is het in Engeland niet voorgekomen, dat men een totale zonsverduistering kon aanschouwen. Daarom werd op 29 Juni j.l. ook alles in 't werk gesteld om wetenschappelijke waarnemingen te doen gelukken. Een vliegtuig werd ingericht als een klein modern observatorium en daarmede steeg men zóó hoog, dat men geen hinder van mist of wolken kon hebben en het bijzondere verschijnsel onbelemmerd kon waarnemen en fotografeeren. ☒